

Boros Zoltán

REKVIEM A BOLYAIÉRT

(íródott 1997. április 7-én)

1. Betartjuk az alapszerződést!

Gondolom, sokan emlékeznek még arra hogy a Temesváron Horn Gyula és Nicolae Văcăroiu miniszterelnökök között sikeresen megkötött Alapszerződés szövegének végleges változata után egy "mégvéglegesebbet" hoztak nyilvánosságra, amely úgymond csak "néhány megfogalmazásban" különbözött az előzőtől.

Csakhogy, amint az később kiderült, épp ezek a megfogalmazások tették az amúgy is "ha feldobom, piros, he leesik, kék" szöveget még kevésbé egyértelművé. Íme az egyik elhíresült példa:

1. változat: "/A szerződő felek/ megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy ezek a személyek /a romániai magyarok és a magyarországi románok/ anyanyelvüket megtanulhassák, és megfelelő lehetőségük legyen ezen a nyelven képzésben részesülni az állami oktatás keretei között minden szinten, **igényeiknek** megfelelően".

2. változat: (.....) **szükségleteiknek** megfelelően... Akkor pedig a szükségleteket bizonyítani kell, vitatkozni lehet azon, hogy mi szükséges, mi nem ...

Nem zárom ki annak a lehetőségét sem, hogy ezt a magyar fél kérte, ne-hogy a magyarországi románok az ELTÉ-n önálló fakultást **igényelhesse- nek** ...

Most viszont az a helyzet állt elő, hogy betartjuk még a megfogalmazók által *nem elég kétértelműnek*, tehát nem elég jónak ítélt első változatot is (**igényeiknek** megfelelően). Hisz, mint kiderült, az egyetemi értelmiség hangadó rétege **nem igényli** az önálló magyar egyetemet, nem tartja sem hasznosnak, sem európainak az elképzelést.

A megjelent dolgozatok egy részében ugyanis, oktatástörténeti esszének, vagy oktatásfilozófiai tanulmánynak is beillő, az egyetemi kérdéseket csak kívülről szemlélők részére hasznos, megszívlelendő gondolatokat tartalmazó bevezetők után, a *konklúzió* helyén ilyeneket olvashattunk:

"Szorongva gondolok arra, hogy /a külföldön posztgraduális tanulmányokat folytató erdélyi fiatalok/ érdemesnek tartják-e majd visszajönni, ha az erdélyi magyar egyetemi oktatás, a mai avagy a holnap, Kolozsváron nem ugyanazt fogja jelenteni, amit bárhol a nagyvilágban, hanem *egy szabadalmazott és bevált modellel nem törődő, helyi gyártmányú, barkácsolt torzszülöttet, egyfajta szellemi gettót: bezárkózást a nyelvi-nemzeti sajátosságba.*" (Cs. Gyimesi Éva)

"az egyetemreform főáramától eltérő törekvésnek tűnik - az integrációs folyamatok felől nézve - az etnikailag elkülönített egyetem létrehozásának kizárólagossága." (Magyari Nándor)

"miért ne lehetne elképzelni, hogy a kolozsvári közös egyetem keretei között építsük ki a magyar tagozat önkormányzatát? Miért ne lehetne ez a két- vagy akár többnyelvű egyetem, a kutatócsoportok állandó kommunikációjának lehetősége mellett, a régióbeli nemzetek egymásrautaltságának szimbóluma?" (Cs. Gy. É.)

Ezzel szemben fel kell tenem a kérdést: miért nem képzelhető az el, hogy egy olyan magas színvonalú értelmiségi, egyetemi elit kezében, amelyhez dolgozatíró tanszékvezető tanár is hozzátartozik, a Victor Babeş *mellett, a majdani Bolyai Tudományegyetem* váljon egy *"két- vagy akár többnyelvű, román és külföldi vendégtanárokkal is működő, az európai regionális egyetemfejlesztési programokban résztvevő nyitott, kortárs egyetemmé, amely a kutatócsoportok állandó kommunikációjának lehetősége mellett, a régióbeli nemzetek egymásrautaltságának szimbóluma stb.?"*

További idézetek a vitából: *"A magyar nyelvű egyetem kérdését ki kell vonni a politika hatásköréből". "Az egyetem és a tudományosság kérdését külön kell választani a nemzeti retorikától"*

Egyik kitűnő tollú publicistánk az érvelések hallatán felkiáltott: íme, végre, elérkezett a valódi sajtószabadság órája, amikor már azt is ki merjük mondani, amiben a románsággal azonos módon gondolkodunk!!

2. A sziámi ikrek esete a gettóval

Figyelemmel visszaolvastam és végiggondoltam a vita számomra hozzáférhető anyagait és nem talákoztam olyan véleménnyel, hogy a megszületendő Bolyai egyetemen "ne legyen (erős) idegen nyelvű oktatás", "ne oktassák egyetemi szinten a román (szak)nyelvet", ne vegyen részt az európai programokban stb. Pedig az érvelések között valóban van "történelmi jóvátételre" hivatkozás, "vissza mindent" követelés, és más olyan retorika, ami magyar nyelvű lapban megállja ugyan a helyét, de például koalíciós tárgyalásokon nem használható.

De hogy nálunk ma, az ezredvégen valaki komolyan gondolná, hogy szabad egyetemi diplomát adni olyan végzős kezébe, aki nem tud románul és még legalább egy idegen nyelven, aki nem tud számítógépen dolgozni, aki nem tudja az Internetet kezelni stb.? Hogy ma érdemes lenne szellemi öncsonkítás nélkül létrehozni egy olyan egyetemet, amely nem tart kapcsolatot más hasonló intézményekkel és nem akarna minden európai és nem európai egyetemi együttműködés részese lenni?

Ezektől a feltételezett öncsonkító örültektől félti a mai egyetemi elit egy része az egyre távolabbi jövőbe vetült Bolyai egyetemet? Féltetheti-e komolyan? - tevődik fel a kérdés. Bizonyára nem.

Akkor mitől fél a mai egyetemi tanári kar *egy része*. Netán attól, hogy egy-két évre elesik a közös kutatási programokból származó szellemi és - miért ne mondanánk ki - *anyagi* előnyöktől? És ha vannak az egyetemen (a mai sziámi-iker Bábes-bolyain) olyanok, akik nem így gondolkodnak, miért nem hallatták a hangjukat? Netán az egyetem, az "egyetlen ideális egyetem" román vezetőségének az adminisztratív megtorlásaitól óvakodtak? Mindez késői, költői kérdés.

3. Mikor lehet(ett) volna/ lépni?

A parlamenti demokráciákban lehetséges hatalomváltásnak vannak olyan időszakai, /1/ amikor minden lehetséges változtatást meg lehet ejteni. És vannak olyan periódusok, amikor nem ajánlatos, főként nem *lényegtelen* ügyekben felszítani a kormány iránti ellenszenvet /2/.

Az 1. periódus általában a választások, a kormányváltás, a *változás* utáni néhány hónap. Ilyenkor minden lehetséges. A levitézlett, volt kormánypárt tiltakozásai ugyanis még hiteltelenek, a közvélemény alapvető meghatározója a bizalom az új hatalomban, a reménység.

De ez csak addig tart, amíg az új kormány meg nem teszi első népszerűtlen, de mellőzhetetlen intézkedéseit, amint az nálunk is történt. Aztán van még egy egészen rövid, néhány hetes időszak, amíg ezek az intézkedések éreztetni kezdik a hatásukat.

Később már minden népszerűtlen intézkedés egyben kockázat is. Az a kormány, amely a választási ciklus közepén veszíti el a népszerűségét, már nem tud "javítani", korrigálni a választásokig.

A Bolyai egyetem, magyarán a "szétválás" kísértete ellen most már megszervezte magát a román egyetemi értelmiség. Amely, bármennyire is Európa-pártinak vallja magát, állásfoglalásában ott van a (természetes) román nemzeti érzés is, ott van az erdélyi románság több évszázados történelmi

tapasztalata, a "magyar szellemi fölénytől" való (jogos?!) óvakodása. Működésbe lép tehát a román nemzet hosszú távú történelmi érdekeit figyelembe vevő, azok mellett feltétel nélkül kiálló magatartás, amely mindig is jelen volt az erdélyi románság vezető rétegeiben, függetlenül attól, hogy vallási, politikai vagy oktatási és tudományos kérdésekről volt szó. Ez a magatartás ugyanis az első világháború óta, az egymással kibékíthetetlenül ellentétes rendszerek váltakozásától függetlenül, töretlenül érvényesült.

A kitérők, mint amilyen a Bolyai egyetem, vagy a magyar Autonóm Tartomány létrehozása, csak taktikai, vagy ügyes elterelő lépések voltak. Hisz a Tartomány körüli hangos propaganda árnyékában, céltudatos iparosítási politikával románosítani lehetett olyan megyéket, mint Szatmár, Bihar, Kolozs, különös tekintettel a megyeszékhelyek etnikai összetételére, amelyek a (magyarok elől) "zárt város" ürügyén alig egy-két évtized alatt román többségű városokká váltak. ("Romániában a nemzetiségi kérdés meg van oldva!" ... hirdette a propagandagépezet).

A Bolyai pedig? Mint ismeretes, az észak felé haladó román hadsereg atrocitásai miatt Észak-Erdély egy részén "békefenntartó erőként" ottmaradtak a szovjet csapatok, ellenőrzésük alatt működött a helyi adminisztráció. Gyorsan bizonyítani kellett, hogy az új román hatalom képes a nemzeti béke helyreállítására, tiszteletben tartja a nemzetiségi jogokat. Csak akkor távoznak el a szovjetek ... Ezeknek a bizonyító intézkedéseknek volt egyike a Bolyai egyetem megteremtése, a két világháború között a Ferdinánd Egyetem használatában levő épületek visszaadásának árán is! Azután, a szovjet csapatok kivonulása után (1958) már nem volt szükség a Bolyaira sem. Egy (!) évvel később megtörtént az "egyesítés" (a beolvasztás).

4. Ami kimondatlan maradt

Most nincsenek itt a szovjet csapatok. A helyzet egy kicsit mégis hasonlít, mert a Ciorbea kormánynak a romániai magyarság irányába tett gesztusai összefüggésbe hozhatók Románia geopolitikai helyzetével. Nincsenek ugyan benn a *szovjet* csapatok, de a NATO-hoz való csatlakozás sürgetése semmi másról nem szól, mint arról a (történelmi tapasztalatok által táplált) félelemről, hogy: ha kívül maradunk, egy hirtelen oroszországi politikai változás következményeként, vagy egy romániai hatalomváltás hatására a Nyugat helyett ismét a Kelethez (vagy a dél- esetleg a távol-kelethez?) sodródhat az ország.

Nem kell tehát ámítsuk magunkat, *most* sincs semmi másról szó, mint érdekről. Történelmi tapasztalatok által ébren tartott és tudatosult *román nemzeti érdekről*. Amelyet a mai román kormány legjobb tudása szerint

szolgálni kíván. És én ezt őszinte nagyrebecsüléssel mondom. Nem lehet megkérdőjelezni egy legitim kormányt az azt a jogát (sőt kötelességét), hogy az ország lakosságának (és választópolgárainak) nagytöbbségét kitevő nemzeti közösség érdekeit próbálja szolgálni. Jelen esetben ezek az érdekek (EU- és NATO-csatlakozás, gazdasági átalakítás stb.) nagyrészt megegyeznek az országban élő legjelentősebb nemzeti kisebbség érdekeivel is!

Akkor viszont a román nemzeti érdekek mellé miért ne lehetne felsorakoztatni az ugyancsak "történelmi tapasztalatok által ébren tartott, tudatosult és világosan megfogalmazott *magyar nemzeti érdekeket*"?

Netalán azért, mert nincsenek történelmi tapasztalataink, avagy mert az értelmiségi elit egy része szerint ezeket most nem divat emlegetni, ezek "elavult diskurzusok", nem használhatók érvként sem a nemzetközi érintkezésben, sem a "nemzetek fölötti tudományosság" kérdéskörében.

Netalán azért, mert ezek a történelmi tapasztalatok nem tudatosultak?

Vagy pontosabban: nincs általánosan elfogadott tárháza az alapvető nemzeti érdekeknek ("nemzeti minimum")?

Vagy erőtlen az az értelmiségi réteg, amely ezeket meg próbálja fogalmazni? Erőtlen és provinciális?! Félreérthető és frusztrált, pontatlan megfogalmazásai miatt a "kizárólagosság", a "mátság kirekesztésének" vádját könnyen rájuk lehet sütni, néhány esetben talán joggal is?

A válaszokat a tisztelt olvasóra bízom ...

Neves, jó tollú publicistánk - mint említettem - hurrázott, amiért a Bolyai-vitában "megszólalhattak" a román egyetemi kollegák véleményeivel azonos nézetek is. Egyetértek vele. Éljen a vélemény-szabadság, éljen Ferencz József császár ...!

5. A vonat elment¹

Azzal a veszéllyel számolva, hogy /bal/jóslataim esetleg nem válnak be, kijelentem /a szabad véleménymondás jogán/, hogy *a kolozsvári önálló Bolyai egyetem vonata elment*. És ennek a konkrét okait én a következőkben látom:

1. Az új román kormányt alapvetően fontos volt (a NATO-csatlakozás miatt) első külpolitikai lépésként a magyar kormánnyal rendezni kapcsolatát (Severin, Ciorbea első látogatásai). Ezen belül:

¹ Ez a cikk 1997 április 7-én íródott.

a/ a kétoldalú kapcsolatokat egy olyan Alapszerződés kodifikálta, amely az Iliescu-féle hatalom kötött Magyarországgal, és amelynek szövegét determinálta ennek a rendszernek a kisebbségek iránti intoleranciája, nacionalista politikai szövetségesei által is behatárolt, csökkentett fogadó-képessége. Ebben az Alapszerződésben nincs szó önálló magyar egyetemről. A román választás eredménye, és az azóta eltelt időszak bebizonyította: semmi nem indokolta, hogy a Horn-kormány akkor, azzal a szöveggel, és azzal a kormánnyal kösse meg a történelmi jelentőségű dokumentumot.

b/ a magyar kormány az új román vezetőkkel való kapcsolatfelvétel után sem igényelt semmi olyat, ami túlmutatott volna a román diplomáciai győzelemként elkönnyvelhető Alapszerződés eredeti szövegén², pedig az új román külügyminiszter, Adrian Severin, nem zárkózott el a szöveg módosítása elől sem.

2. A koalíciós partnerek tárgyalásain az RMDSZ az egyetem ügyében lépést vett, és beleegyezett a "kétütemű" megoldásba: előbb, idén őszől, csak tagozat, majd "*később*" önálló egyetem. A zárt ajtók mögött folytatott egyezkedésekről mai napig sem szivárgott ki elég információ, hogy megállapíthassuk, ennek mi volt az *ellentétele* (netán néhány helyettes államtitkári vagy alprefektusi hely??), és mi volt az *oka*? Milyen szerepet játszott a *tárgyaló-pozíció gyengülésében* az egyetemi szakma egy részének a nagy nyilvánosságot kapott véleménye, amely szerint: "a jelenlegi Babeş-Bolyai a eszményi modell, legfeljebb magyar tagozattal".

Az önálló kolozsvári Bolyai Egyetem hajója elúszott. A Ciorbea kormány (ha még hivatalban lesz), jövőre, a törvényhozási ciklus közepén már nem lesz abban a helyzetben, hogy a román egyetemi értelmiség világos, határozottan kinyilvánított véleményével ellenkező, csak a magyaroknak kedvező lépést hozzon.

A közeljövőben tehát nem jön létre sem a "nyelvi-nemzetiségi gettó", sem az általam megálmodott *többnyelvű, Európa és a világ felé nyitott, a helyét bárhol és bármilyen körülmények között megálló erdélyi magyar értelmiségi elitet megteremtő és "újratermelő" modern egyetem.*

Marad a sziámi ikerpárkként működő, egyfejű, de három-négy kezű-lábú képződmény, amelyben a belső erőviszonyokat a mindenkori külső hatalmi leosztás determinálta. Amikor Ceauşescu volt, aszerint, amikor Iliescu volt, aszerint, most, hogy Constantinescu és Ciorbea van, erre az időszakra az ő elveik szerint. Jelzőim természetesen nem az egyetemen dolgozó

²Marcel Dinu államtitkár nyilatkozatát: "Az Alapszerződés aláírására azért kerülhetett sor, mert a magyar fél beleegyezett a román partnernek az 1201-es Ajánlás értelmezésére vonatkozó feltételeibe" /RTV magyar adása/.

vagy tanuló tanárookra és diákokra vonatkoznak, hanem kizárólag csak az 1959 óta számtalan változáson átesett *intézményi struktúrára*. Tisztelet azoknak, akik ilyen körülmények között is tovább szolgálták a magyar felsőfokú oktatás ügyét.

6. Unom a politikát ...

Az első világháborút követő időszakban (hogy ne mondjam: Trianon után) a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemet a politikai helyzet kényszerítette Szegedre. A megváltozott politikai helyzet tette lehetővé, hogy 1940-ben visszatérjen Kolozsvárra. A Bolyai Tudományegyetemet 1945-ben politikai döntéssel hozták létre és politikai döntéssel egyesítették 1959-ben a Babeş-sel. Most, amikor újra létre lehetett volna hozni, most hangzik el egy magyar tanár előadói körútján ismételten a tézis:

"az egyetem kérdését ki kellene vonni a politika hatásköréből". Rendben, lehet, hogy általában igaza van. De hogy ez épp akkor jut eszébe, amikor a politikai konjunktúra nekünk kedvez/ett volna/???

A kolozsvári Bolyai egyetem léghajója elszállt... Ha mégsem? Akkor szívesen visszavonok mindent. De addig maradok megválaszolatlan kérdéssel, amely így szól:

Miért nem vált idejében egyértelművé a magyar értelmiség körében, de a politikusaink egy részénél sem az a gondolat, hogy egy önálló magyar egyetem intézményes kereteit, a hirtelen támadt, de mulékony politikai mozgásteret kihasználva, még akkor is azonnal meg kell(ett volna) teremteni, ha a különválás gyakorlati feltételei (épület, infrastruktúra, képzett tanárok stb.) csak hosszabb távon hozhatók létre. A feltételek megteremtését ugyanis utólag már kikényszerítheti, "felhajthatja" a létrejött jogi-adminisztratív keret ?!

U.I. 1997. október 25-én. Ezt a cikkemet ez év áprilisában írtam.

Pesszimista hangvétele miatt nem siettem közzé tenni, megvártam az őszt. Most az adta a készletést a közlésére, hogy az elmúlt héten Horn Gyula romániai látogatása alkalmával az erdélyi magyar egyetem kérdésében néhány nap alatt legalább három különböző változatot röppentettek fel a hírközlő szervek. Emlékeztetőül ismertetem őket, az előzményekkel együtt:

1. Victor Ciorbea iniszterelnök kijelentése Budapesten (1997 március 12): a tanügyi törvényből még a tavasszal el fogják törölni a kisebbségekre vonatkozó megszorításokat, é így lehetővé válik az önálló

magyar felsőoktatási intézmények létrehozása. Ennek első lépéseként a Babes - Bolyai egyetemen létrehozzák ősztől az önálló magyar tagozatot.

2. Victor Ciorbea kijelentése 1997 október 8 Kolozsvár, 9 Bukarest: a kolozsvári Babes - Bolyai egyetem meg kell, hogy őrizze multikulturális jellegét.

3. Hírfej a Kossuth Rádióban 1997. október 21 reggel nyolc óra (a Horn Gyula látogatás kapcsán): "Mégis lesz magyar tagozat a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetemen."

4. Horn Gyula miniszterelnök sajtóértekezlete 1997. október 21, 13 óra, a magyar miniszterelnök válasza az RTV magyar adása kérdésére: "... az RMDSZ-nek határozott álláspontja, hogy sokkal célszerűbb lenne egy önálló magyar egyetem létrehozása, mint technikailag keresztülvihetetlen tagozat vagy fakultás létrehozása a Babes - Bolyai egyetemen."

5. 1997. október 22. Krónika, Kossuth Rádió (a Horn-látogatás kapcsán): "... önálló magyar egyetemet hoznak létre, de nem Kolozsváron."

6. 1997. október 24. A Kolozs megyei RMDSZ állásfoglalása az ellen, hogy az önálló magyar egyetemet ne Kolozsváron hozzák létre.

Akkor hát Kicsoda? Micsoda? Kit? Mikor? Hol? Kinek ?

U.I. 1998. július:

Nincs hozzátenni valóm. Azaz mégis: másképp hívják a miniszterelnököt ... és van egy bizottság, amely vizsgálja a ... és hol van már az EU és a NATO?.